

Een nieuwe visie op informatiewetenschap

Een nieuw en krachtig impuls, noemt John Mackenzie Owen de mogelijkheid om door de herstructurering van het wetenschappelijk onderwijs in Nederland te komen tot top-opleidingen op het vakgebied van de informatioprofessional. Hieronder schetst hij het door de 'BaMa-operatie' gecreëerde perspectief voor de opleiding informatiewetenschap aan de Universiteit van Amsterdam, de enige volledige universitaire opleiding op ons vakgebied. Tevens licht hij in kort bestek de ontwikkelingen bij verwante opleidingen toe.

AL SINDS VELE JAREN bestaat de mogelijkheid om aan de Universiteit van Amsterdam een opleiding te volgen op het gebied van de informatiewetenschap. De vroegere postdoctorale opleiding tot wetenschappelijke bibliothecaris is in de loop der jaren vervangen door een doctoraalopleiding informatiewetenschap. Deze opleiding wordt verzorgd door een leerstoelgroep waarin ook opleidingen op het gebied van de boekwetenschap en de archiefwetenschap zijn ondergebracht.

De driejarige 'bovenbouwopleiding' informatiewetenschap kan gevolgd worden door studenten met een universitaire propedeuse in een ander vak, en door afgestudeerden van een BDI- of IDM-opleiding. Aan deze laatste categorie worden ook vrijstellingen verleend, waardoor het mogelijk is om naast de opleiding te (blijven) werken.

De opleiding is de laatste jaren drastisch vernieuwd en gemoderniseerd. Er is meer aandacht gekomen voor de gehele informatieketen in plaats van alleen bibliotheken, en uiteraard wordt veel aandacht besteed aan moderne ontwikkelingen. Bij vrijwel alle onderwijsmodules wordt gebruikgemaakt van digitale leermiddelen. Inmiddels hebben veel studenten met toenemende tevredenheid de opleiding succesvol afgesloten. Vooral voor hbo-studenten (BDI en IDM) blijkt de opleiding een gewaardeerde verdieping op het vakgebied te geven.

Het bachelor/master-model

Inmiddels staat er een ingrijpende verandering voor de deur. De ministers van onderwijs van de Europese lidstaten hebben in de zogenaamde Bologna-akkoorden bepaald dat alle universitaire opleidingen in Europa zullen worden opgezet volgens het 'bachelor/master-model'. Dit BaMa-model houdt kort gezegd in dat de opleidingen zullen bestaan uit een driejarige bachelorfase en een één- of tweejarige masterfase. Studenten ontvangen na de bachelorfase een diploma, en kunnen dan zelf kiezen of ze daarmee de arbeidsmarkt op willen gaan of verder willen studeren in de masterfase. Het masterdiploma komt volgens dit model overeen met de huidige doctoraal. Met andere woorden: er komt een nieuwe academische graad (de bachelor), en de

huidige titel 'doctorandus' wordt vervangen door de titel 'master'.

Achter dit plan steken verschillende bedoelingen. Veel jonge mensen beschouwen een volledige vier- of vijfjarige universitaire opleiding als te lang of te zwaar. Er is een behoefte aan een kortere, algemene opleiding als voorbereiding op beroepen waar toch een zekere mate van 'academische houding' vereist is. De bacheloropleiding speelt hierop in, maar behoudt voor de student de mogelijkheid om in een latere fase van zijn of haar beroepsleven terug te keren naar de universiteit om alsnog een masteropleiding te volgen.

Verder biedt de bachelor/master-structuur betere mogelijkheden om van de ene opleidingsoort naar de andere over te stappen. Zo kunnen hbo-studenten gemakkelijker overstappen naar een universitaire master of omgekeerd. Verder, zo is de gedachte, bevordert deze ontwikkeling de 'transparantie' van het onderwijs, waardoor men een deel van de opleiding bij de ene instelling kan volgen en een ander deel bij een andere instelling, eventueel in het buitenland.

Door betere afstemming van de verschillende opleidingen zou er ook meer gelijkwaardigheid van diploma's moeten komen. Daardoor zou iemand met een Nederlands diploma gemakkelijker werk moeten kunnen vinden in een ander land. De praktijk moet overigens uitwijzen of de BaMa-operatie daadwerkelijk leidt tot inhoudelijke afstemming en niet blijft steken bij het plakken van dezelfde labels op opleidingen die in feite wat inhoud en kwaliteit betreft heel verschillend zijn.

Gevolgen voor de opleiding in Nederland

Bij de Amsterdamse opleiding wordt al geruime tijd gewerkt aan het ontwikkelen van een nieuw onderwijsprogramma binnen dit bachelor/master-model. Voor de bachelorfase is besloten tot een vergaande integratie van de huidige opleidingen informatiewetenschap en archiefwetenschap. Dit besluit is gebaseerd op de overtuiging dat informatiewetenschappers een breed en algemeen inzicht moeten hebben in tal van aspecten van het verschijnsel

Van Bologna tot BaMa

De 29 ministers van onderwijs van de Europese lidstaten hebben in de zogenaamde Bologna-akkoorden bepaald dat alle universitaire en hbo-opleidingen in Europa zullen worden opgezet volgens het 'bachelor/master-model'. Dit BaMa-model houdt kort gezegd in dat de opleidingen zullen bestaan uit een driejarige bachelorfase en een één- of tweejarige masterfase. Welke perspectief dat biedt voor de opleiding informatiewetenschap schetst John Mackenzie Owen, hoogleraar informatiewetenschap aan de Universiteit van Amsterdam. Peter van Gorsel, directeur van de MIM-opleiding te Amsterdam, geeft zijn visie vanuit hbo-perspectief op de BaMa-problematiek. En Paul Nieuwenhuysen, hoogleraar aan de Vrije Universiteit Brussel, belicht de problemen voor de organisatoren van opleidingen in het informatiedomein vanuit de Belgische invalshoek.

FOTO: EGON VIEBRE

'documentaire informatie', los van specifieke toepassingsgebieden.

Door deze integratie ontstaat een brede, algemene informatie-opleiding die goede beroepsmogelijkheden biedt in een wereld waarin ook in de praktijk de grenzen tussen traditionele informatiedomeinen als bibliotheek en archief vervagen. Verder is de geïntegreerde bachelor een uitstekende basis voor verdere specialisatie in de masterfase. Overigens wordt de opleiding ook uitgebreid met een propedeusejaar, waardoor studenten vanuit de middelbare school direct in de opleiding kunnen doorstromen.

In de masterfase zal de Universiteit van Amsterdam twee opleidingen aanbieden: een master informatiewetenschap en een master archiefwetenschap. In beide masters – waarvan een deel van het programma overigens gemeenschappelijk zal zijn – wordt een verdere verdieping aangeboden

van de in de bachelor opgedane kennis, uitgewerkt naar de beide toepassingsgebieden. Uiteraard blijft de mogelijkheid bestaan om na voltooiing van de wetenschappelijke opleiding op het vakgebied te promoveren.

Het onderwijsprogramma

Het onderwijsprogramma van de geïntegreerde bachelor-opleiding bestaat uit een aantal vakspecifieke onderdelen, aangevuld met een aantal keuzevakken en een zogenaamde 'minor', een samenhangend geheel van drie vakken op een ander terrein dan het hoofdvak. Daarmee wordt bereikt dat studenten niet alleen specialistisch worden opgeleid, maar ook een wat bredere achtergrond verkrijgen.

In het eerste jaar van de bachelor (de propedeuse) zijn de vakspecifieke onderdelen gericht op een breed inzicht in het vakgebied en de context waarin het vak wordt beoefend. →

Hiertoe behoren onder meer: geschiedenis van de informatiemedia, de betekenis van informatie in de samenleving, documentaire informatiebronnen, informatierecht en algemeen inzicht in de organisatie van de informatievoorziening. In de daarop volgende twee jaren wordt onder meer aandacht besteed aan organisatorische vraagstukken, metadata en retrieval, informatietechnologie en -systemen, en methoden en technieken van onderzoek. De bachelor wordt afgesloten met een kleine scriptie.

De informatiewetenschappelijke master omvat vakken die onderwerpen behandelen als: productie, distributie en archivering van digitale publicaties, kennismanagement, information retrieval, informatiegedrag, informatie-architectuur, evaluatie van de wetenschappelijke informatievoorziening en innovatievraagstukken. De master wordt afgesloten met een omvangrijk scriptie-onderzoek.

De master archiefwetenschap wordt naar alle waarschijnlijkheid ingericht als 'dual traject'. Dit houdt in dat de opleiding een uitgebreid praktijkdeel omvat waarin studenten een (betaalde) werkkring hebben. Naast een aantal specifieke archiefwetenschappelijke vakken (toegankelijkheid van het archief, waardering en selectie, organisatie & registratuur, en vergelijkende archiefwetenschap) volgen studenten ook enkele vakken uit de informatiewetenschappelijke master. Ook deze opleiding wordt met een scriptie afgesloten.

Het profiel van de nieuwe opleiding

De opleiding speelt in op een groeiende behoefte aan academici die een rol kunnen spelen in de samenleving, daar waar informatie en digitale media van betekenis zijn. Die behoefte is aanwezig op velerlei terreinen waar afgestudeerden van de opleiding van oudsher werkzaam zijn, en bij tal van nieuwe werkvelden waarin informatiemedia en digitalisering een rol spelen. Daarbij gaat het niet zozeer om een behoefte aan technische kennis en vaardigheden, maar om het vermogen om informatie-vraagstukken vanuit een moderne visie op de 'informatiesamenleving' en met verstand van de maatschappelijke, culturele, organisatorische, economische en juridische betekenis van informatie en media te benaderen.

Informatie is natuurlijk een heel breed begrip. De Amsterdamse opleiding is met name gericht op de vastlegging en overdracht van het denken en handelen van mensen en organisaties in de vorm van *documentaire informatie*. Deze

vorm van informatie heeft niet alleen een functie in het actuele maatschappelijke verkeer, maar is ook cultuurhistorisch van belang. De documentaire informatie die wij nu produceren en bewaren, vormt een belangrijk deel van het culturele erfgoed dat wij aan latere generaties nalaten – zoals de documentaire informatie uit het verleden dat is voor onze generatie.

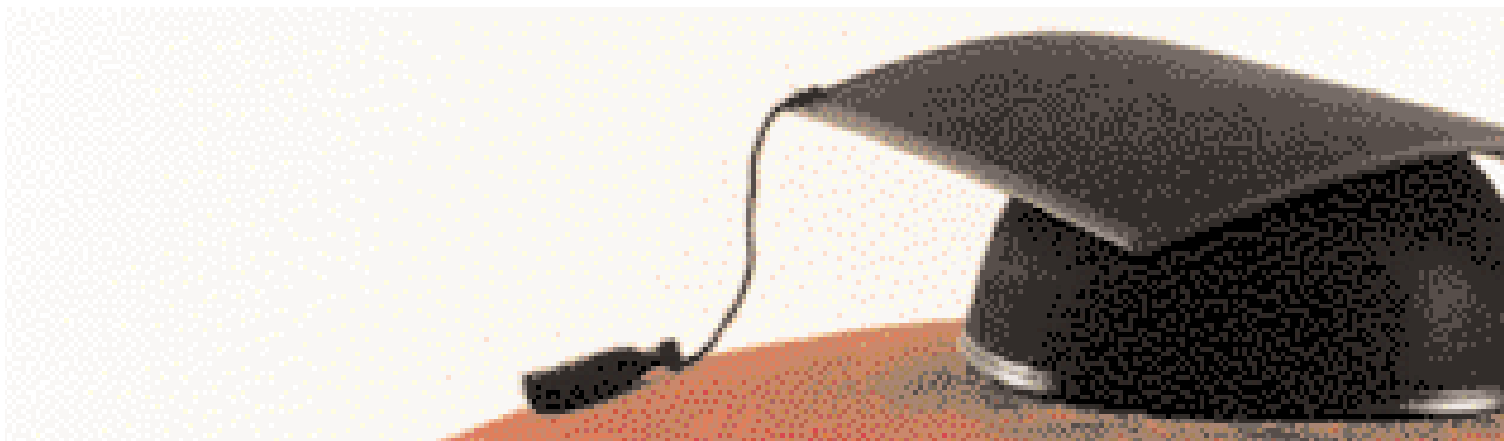
Het vakgebied Communicatie- en Informatiewetenschappen bestudeert de media, processen, technologieën en instituties die bij documentaire informatie aan de orde zijn, alsmede de culturele, maatschappelijke, organisatorische, technische, economische, juridische en gedragsaspecten. De opleiding aan de UvA is niet specifiek technisch van aard, maar legt de nadruk op organisatie, beleid en cultuur. Het gaat om een geïntegreerde, overkoepelende discipline die beoogt antwoord te geven op vragen die betrekking hebben op velerlei terreinen waarin informatie en media een rol spelen.

Daarbij gaat het met name ook om de actuele context (eerder dan de historische), dat wil zeggen om vraagstukken die te maken hebben met de huidige en toekomstige rol van documentaire informatie in de samenleving. Het gaat dus niet alleen om het begrijpen van het verschijnsel 'documentaire informatie' in al zijn facetten, maar ook om het op basis van dat begrip ontwikkelen van beleid met betrekking tot de inrichting van processen, systemen en instituties, gegeven actuele ontwikkelingen (zoals digitalisering en netwerkvorming) en met het oog op optimale overdracht en beschikbaarheid van documentaire informatie nu en in de toekomst. Met name in dit laatste toont het vakgebied zijn maatschappelijke relevantie.

Het werkveld

Het profiel van de nieuwe opleiding informatiewetenschappen komt tot uitdrukking in de beoogde werkvelden voor afgestudeerden. Zij zijn betrokken bij culturele, maatschappelijke en organisatorische vraagstukken waarin documentaire informatie, media en het proces van digitalisering daarvan een rol spelen. Als onderzoeker bestuderen zij dergelijke vraagstukken. Indien zij niet een wetenschappelijke loopbaan volgen, zijn zij betrokken bij beleidsontwikkeling en besluitvorming op deze terreinen.

Informatie en media zowel als het proces van digitalisering, zijn immers een belangrijke factor bij, om maar enkele

le voorbeelden te noemen, de inrichting van organisaties, het overheidsbeleid ten aanzien van cultuur en onderwijs, de wetenschappelijke informatievoorziening, de zorg voor het mediale culturele erfgoed, of de rol van informatiemedia in de relatie tussen overheid en samenleving. Afgestudeerden kunnen werkzaam zijn als onderzoeker, als informatieskundige in specifieke informatie-organisaties zoals uitgeverijen, bibliotheken en archieven, bij informatie- en beleidsafdelingen bij de overheid en in het bedrijfsleven, of als consultant met een eigen bureau of bij een grotere adviesorganisatie.

In- en doorstroommogelijkheden

Zoals gezegd beoogt het BaMa-model studenten een grotere flexibiliteit te bieden bij het volgen van een academische of hbo-studie. Zo zal het in principe mogelijk zijn om eerst een bachelor te volgen in het ene vak, om vervolgens af te studeren als master in een ander vak. Toch zal dat in de praktijk niet zonder meer gaan. Wil men in de masterfase binnen twee jaar het vereiste wetenschappelijke niveau halen, dan zal men ook op een behoorlijk niveau moeten beginnen. Men zal daarom voor de masteropleidingen ingangseisen formuleren en misschien in bepaalde gevallen zelfs een vorm van sollicitatieprocedure invoeren. Studenten die niet aan alle ingangseisen voldoen, zullen aanvullende onderwijsmodules in de vorm van een 'deficiëntieprogramma' moeten volgen. Omgekeerd kunnen studenten uit een bachelorprogramma informatiewetenschap in principe doorstromen naar een masteropleiding op een ander, zij het verwant terrein.

Wat de aansluiting tussen hbo-opleidingen – zoals de IDM – en de masterprogramma's betreft, is er nog veel onduidelijkheid. Het valt echter wel te verwachten dat er in onderling overleg een goede doorstroommogelijkheid tussen de IDM-opleidingen en de UvA-opleiding zal komen. Daarmee zal deze al heel lang bestaande doorstudeermogelijkheid voor hbo-afgestudeerden – waar in de loop der jaren velen gebruik van hebben gemaakt – behouden kunnen blijven.

Relaties met andere opleidingen

De komst van het BaMA-stelsel leidt tot een grote mate van creativiteit binnen het universitaire onderwijsbestel. Vooral op masterniveau zullen er in de komende jaren allerlei

nieuwe opleidingen ontstaan. Of daar ook opleidingen bij zullen zijn op het werkkterrein van de informatieprofessional valt nog moeilijk te overzien. Vooralsnog lijkt de opleiding aan de UvA de enige te zijn die zich volledig en in brede zin richt op het gebied van de documentaire informatie met een duidelijke beroepsoriëntatie op uitgeverij, bibliotheek, documentatie en archief.

Dat wordt overigens niet altijd duidelijk uit de landelijk afgesproken naamgeving, en er zijn uiteraard ook andere opleidingen die raakvlakken hebben met het werkkterrein van de informatieprofessional. Zo kent de UvA ook een opleiding 'communicatiewetenschap'. Dit is een sociale wetenschap die zich richt op de productie, inhoud en distributie van communicatieboodschappen, waarbij openbaar toegankelijke communicatiemiddelen zoals televisie, radio, kranten, tijdschriften, film, boeken en het internet centraal staan, maar ook aspecten van voorlichting en bedrijfscommunicatie.

Bedrijfscommunicatie vormt ook de kern van een aantal andere opleidingen, bijvoorbeeld in Tilburg (met een duidelijke link naar digitale media) en Nijmegen (meer gericht op schriftelijke communicatie). Aan diverse universiteiten bestaan er momenteel ook opleidingen op deelgebieden als nieuwe media of kennismanagement die vanaf volgend jaar als bachelor- en/of masteropleidingen zullen worden aangeboden. De opleidingen nieuwe media hebben vaak een meer artistieke of productiegerichte oriëntatie, opleidingen kennismanagement eigen uiteraard wat meer naar de bedrijfskunde. Verder omvatten de informatica-opleidingen natuurlijk ook de meer theoretische en technische aspecten van documentaire informatiesystemen, tekst- en beeldretrieval en dergelijke.

Speciale vermelding verdient hier nog de opleiding Informatiekunde aan de Universiteit Utrecht. Deze opleiding wordt verzorgd door de Faculteit Wiskunde en Informatica en is wat technischer dan de opleiding in Amsterdam, met een zwaarder accent op ict-toepassingen en informatiesystemen.

Tenslotte

De herstructurering van het wetenschappelijk onderwijs in Nederland op basis van het bachelor/master-model biedt nieuwe mogelijkheden om te komen tot top-opleidingen op het vakgebied van de informatieprofessional die de vergelijking met buitenlandse opleidingen zeker kunnen doorstaan. De nieuwe onderwijsprogramma's zijn veelbelovend als basis voor het opleiden van een nieuwe generatie studenten die een belangrijke rol kunnen spelen in de informatiesamenleving. Het is verheugend dat het in Nederland mogelijk blijkt om op deze manier het vakgebied een nieuw en krachtig impuls te geven.

John Mackenzie Owen is hoogleraar informatiewetenschap aan de Universiteit van Amsterdam en lid van de redactieadviesraad van Informatie Professional.